

บทที่ 2

ทฤษฎีแนวคิดและทบทวนวรรณกรรม

ในการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่กำหนดการตัดสินใจปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ แบบมีและไม่มีพันธะสัญญาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่” ได้แบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น ประเด็น ดังนี้

2.1 ความหมาย แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการตัดสินใจของบุคคล

ศรีสุรางค์และสมจิตต์ (2542) กล่าวถึงกระบวนการตัดสินใจว่า ส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาไม่ว่าจะเป็นปัญหาในชีวิตประจำวัน ปัญหาในวงการค้าหรือปัญหาในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ถ้าเกิดทางเลือกมากกว่า 1 ทางและผู้ที่ทำการตัดสินใจจะต้องเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดหรือเหมาะสมที่สุดนั้น บางปัญหาผู้ที่ทำการตัดสินใจจะตัดสินใจภายใต้สภาวะการณ์ที่แน่นอน ทำให้การตัดสินใจ ดังกล่าวทำได้ไม่ยาก แต่บางปัญหาผู้ที่ทำการตัดสินใจอาจจะต้องทำการตัดสินใจภายใต้สภาวะการณ์ที่ไม่แน่นอน หรือภายใต้ความเสี่ยงทำให้การตัดสินใจดังกล่าวเป็นไปได้ไม่ถนัด ทำให้ผู้ที่ทำการตัดสินใจอาจต้องทำการตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลเท่าที่มีอยู่ ต้องใช้ข้อมูลในอดีตหรืออาจต้องหาข้อมูลหลายๆ ทางมาประกอบการพิจารณาตัดสินใจ อย่างไรก็ตามการตัดสินใจในบางครั้งผู้ตัดสินใจอาจใช้เหตุผลส่วนตัวและอารมณ์ในการตัดสินใจร่วมด้วย (วุฒิชัย, 2523)

ยุดา (2540) กล่าวว่า การตัดสินใจกับการแก้ปัญหาว่าเป็นของคู่กัน เมื่อใดที่มีปัญหาว่าเป็นของคู่ เมื่อใดที่มีปัญหาการตัดสินใจก็จะตามมาทันที ซึ่งผลการตัดสินใจนี้คือ สิ่งหนึ่งที่บอกว่าการแก้ปัญหานั้นจะสำเร็จหรือล้มเหลว

วุฒิชัย (2523) กล่าวว่า การตัดสินใจเป็นเรื่องของการจัดการที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และในการจัดการนั้น การตัดสินใจเป็นหัวใจในการปฏิบัติงานทุกๆ เรื่อง ทุกๆ กรณีเพื่อดำเนินงานไปสู่วัตถุประสงค์ อาจมีเครื่องมือช่วยในการพิจารณา มีเหตุผลส่วนตัว อารมณ์ ความรักใคร่ ชอบพอเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจ

แนวคิด และทฤษฎีของการศึกษาแบบจำลองโลจิส

การใช้วิธีเชิงปริมาณในการศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามและตัวแปรอิสระมีหลากหลายวิธี การวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองที่มีตัวแปรจำกัดหรือมีค่าไม่ต่อเนื่อง ที่ต้องอาศัยข้อมูลจากบุคคลซึ่งผู้ศึกษาใช้แบบจำลองโลจิสในการศึกษาครั้งนี้ดังอธิบายไว้โดย อารี (2549)

แบบจำลองโลจิส (logit model)

$$E(y_i | x_i) = F(w) = L(w) = \frac{\exp^w}{1 + \exp^w} = \frac{1}{1 + \exp(-x_i' \beta)} \quad (1)$$

รูปแบบที่เห็นกันทั่วไปของแบบจำลองโลจิสจะอยู่ในรูปลอการิทึมของสัดส่วนความน่าจะเป็น นั่นคือ log of the odd

$$\ln \left[\frac{p_i}{1 - p_i} \right] = x_i' \beta \quad (2)$$

มีความเป็นไปได้ในการสร้างแบบจำลองสองทางเลือก (binary choice) จากข้อสมมุติคำนวณพฤติกรรม คือการนำเอาตัวแปรแฝง (y') มาเป็นตัวแทนของ y ในแบบจำลอง เช่น (ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์แบบมีพันธะสัญญา) อรรถประโยชน์ที่ได้รับขึ้นอยู่กับระดับรายได้ ซึ่งเป็นอำนาจที่เกษตรกรจะตัดสินใจไม่เข้าร่วมมีสูงกว่า ดังนั้นเกษตรกรแต่ละคน (i) อาจเขียนความแตกต่างของอรรถประโยชน์ระหว่างการตัดสินใจปลูกข้าวโพดแบบมีพันธะสัญญาและไม่เข้าร่วมโดยสมการของตัวแปรอธิบาย x_i' และตัวแปรสุ่มที่สังเกตไม่ได้ u_i

สมการ (2) จะได้รับการประมาณค่าด้วยวิธีความควรจะเป็นสูงสุด (maximum likelihood)

เพื่อให้ได้ค่า $\hat{\beta}$ และค่าความน่าจะเป็นที่ $y_i = 1$ ได้เมื่อกำหนดค่า x_i คือ

$$\tilde{p}_i = \frac{\exp(x_i')}{1 + \exp(x_i' \beta)} = \frac{1}{1 + \exp(-x_i' \beta)} \quad (3)$$

และผลตอบแทนของตัวแปรอิสระ (x) ที่เรียกว่า marginal effect คำนวณได้จากสมการที่ (4) คือ

การให้ความสำคัญกับความน่าจะเป็น (สฎายุ, 2547)

$$\frac{\partial p_i}{\partial x_i} = \left[\frac{e^{z_i}}{(1 + e^{z_i})^2} \right] [bx_i] \quad (4)$$

2.2 ความหมาย แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา (contract farming) และการส่งเสริมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์แบบมีพันธะสัญญาของ บริษัทเอกชน

2.2.1 ความหมาย แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา (contract farming)

ระบบการเกษตรแบบพันธะสัญญา (contract farming) หมายถึงระบบการผลิตทางการเกษตรที่มีการจัดการร่วมกันระหว่างผู้ประกอบการหรือผู้ซื้ออีกฝ่ายหนึ่งคือผู้ผลิต ซึ่งก็คือเกษตรกรที่มีปัจจัยการผลิตบางประเภทอยู่ในครอบครอง เช่น ที่ดิน ทุน แรงงาน ฯลฯ โดยทั้ง 2 ฝ่ายเจรจาตกลงทำสัญญาระหว่างกันไว้ล่วงหน้าถึงปริมาณ คุณภาพผลผลิต ราคาและช่วงเวลาที่จะรับซื้อ ส่วนผู้ประกอบการหรือบริษัทจะให้การสนับสนุนเรื่องของทุน พันธุ์พืช นักวิชาการที่ปรึกษาและเทคโนโลยีในการผลิต

คู่สัญญาแบ่งออกได้เป็น 2 ฝ่ายคือ

ผู้ผลิต คือ ฝ่ายเกษตรกรหรือเจ้าของฟาร์ม

ผู้รับซื้อผลผลิต คือคู่สัญญาที่สัญญาจะรับซื้อผลผลิตกลับคืนในราคาประกัน ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของบริษัท เช่น บริษัทเจริญโภคภัณฑ์ บริษัทเททาโกร บริษัทแหลมทอง สหการ เป็นต้น

รูปแบบของการทำสัญญา

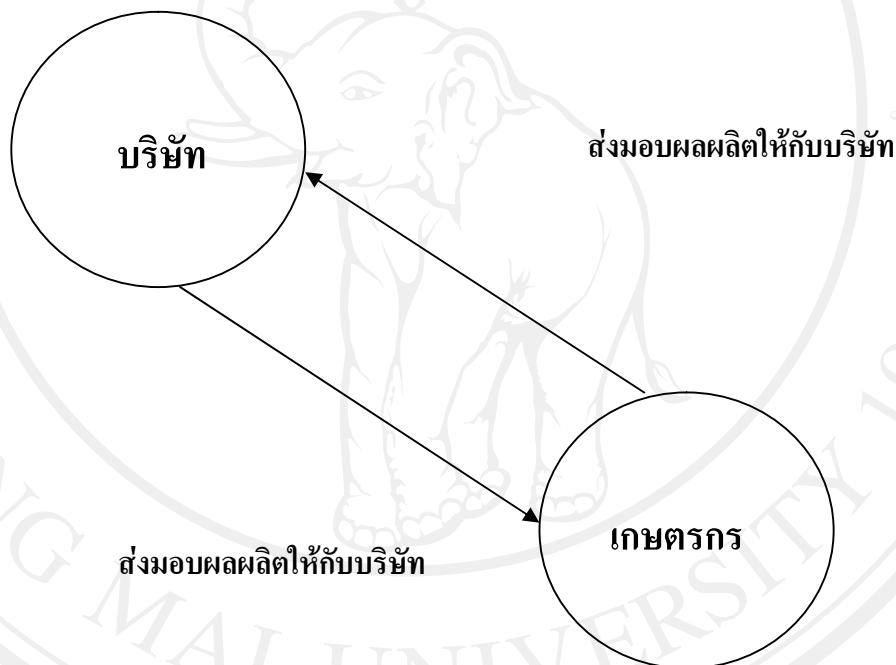
1. การทำสัญญาระหว่างบริษัทกับองค์กรชุมชน
2. การทำสัญญาระหว่างบริษัทกับเกษตรกรรายบุคคล
3. การใช้ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล โดยไม่มีการทำสัญญาหรือข้อตกลง

รูปแบบการทำ contract farming

เงื่อนไขการผลิตและการรับซื้อของเกษตรกรพันธะสัญญาจะแตกต่างกันไปตามประเภทของพืชหรือสัตว์หรือเมล็ดพันธุ์ที่เกษตรกรทำการผลิต รวมถึงรูปแบบที่บริษัทแต่ละบริษัทจะออกแบบ ในกรณีที่บริษัทไม่ต้องการควบคุมการผลิตของเกษตรกรเท่าไรนัก อาจมีเพียงสัญญาซื้อขายระหว่างกันเท่านั้น ส่วนปัจจัยและวิธีการผลิตปล่อยให้เป็นอำนาจการตัดสินใจของเกษตรกร แต่ในกรณีที่บริษัทต้องการควบคุมกระบวนการการผลิต บริษัทจะมีเงื่อนไขในการขายวัตถุดิบ ปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีเกือบทุกอย่างให้เกษตรกร (ซึ่งอาจอยู่ในรูปสินเชื่อ ที่บริษัทจะนำไปหักออกจากผลตอบแทนที่เกษตรกรจะได้รับจากบริษัทในภายหลัง) ในลักษณะความสัมพันธ์เช่นนี้เกษตรกรจำเป็นจะต้องทราบข้อมูลเงื่อนไขต่างๆของบริษัทอย่างชัดเจน

การทำสัญญาระหว่างสองคู่กรณี

คือการทำสัญญาระหว่างเกษตรกรและบริษัท ซึ่งมักเป็นข้อตกลงทางด้าน ราคา จำนวน ปริมาณ คุณภาพ และกระบวนการอื่นๆ แตกต่างกันไปตามกรณี การทำสัญญาในรูปแบบนี้ บริษัทผู้รับซื้อจะสื่อสารโดยตรงกับเกษตรกรเป็นรายบุคคลหรือชุมชน เพื่อว่าจ้างให้เกษตรกรผลิตสินค้าจำพวกใดจำพวกหนึ่ง เช่น เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ หรือปลูกข้าวโพด เป็นต้น การทำสัญญาลักษณะนี้จะไม่มีหน่วยงานประสานงานและไม่มีพ่อค้าคนกลางเกี่ยวข้อง ข้อดีคือลดความซับซ้อนของกระบวนการดำเนินงาน ส่วนข้อเสียคือเกษตรกรจะต้องแบกรับภาระต่างๆ ในการผลิตแทบทั้งหมด และไม่มีหน่วยงานสนับสนุนแต่อย่างใด (ภาพที่ 4.1)

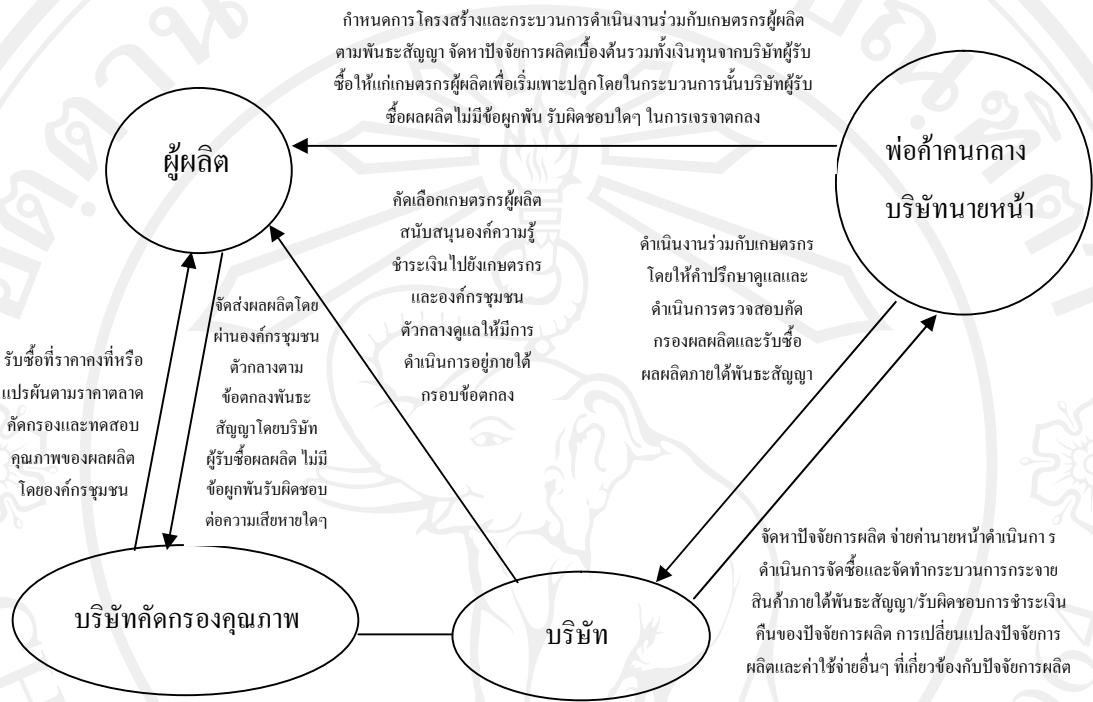
ภาพที่ 4.1 รูปแบบของการทำสัญญาระหว่างสองคู่กรณี

ที่มา : สถาบันธุรกิจเพื่อสังคม, 2554

การทำสัญญาไตรคู่สัญญา

คือการทำสัญญาร่วมกับหน่วยงานอื่นที่มีบทบาทบริหารจัดการการเลี้ยงดูพืชและสัตว์ การทำสัญญารูปแบบนี้จะช่วยลดภาระทางการบริหารของการจัดส่งสินค้า (logistics) ช่วยสร้างงานให้ชุมชน หน่วยงานในท้องถิ่น ตลอดจนการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อม เช่น แนะนำสนับสนุนการทำเกษตรดีที่เหมาะสม หรือ Good Agriculture Practice (GPA) การรักษาและฟื้นฟู

สภาพดิน อย่างไรก็ตามรูปแบบการดำเนินงานตลอดจนความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงานจะแตกต่างกันไปตามข้อตกลงของสัญญา

ภาพที่ 4.2 รูปแบบของการทำสัญญาไตรภาคีสัญญา

ที่มา : สถาบันธุรกิจเพื่อสังคม, 2554

ประโยชน์ของการทำการเกษตรแบบมีพันธสัญญา

- (1) การมีตลาดขายผลผลิตที่แน่นอน
- (2) รู้ถึงราคาผลผลิตได้ล่วงหน้า
- (3) ลดความเสี่ยงอันเกิดจากการผันผวนของราคาผลผลิตและปัจจัยการลงทุน
- (4) รู้รายได้ที่แน่นอนเมื่อมีการขายผลผลิต
- (5) การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร วิทยาการต่างๆ เทคโนโลยีการผลิตอันทันสมัย
- (6) ขยายโอกาสด้านเงินทุนและพื้นที่เพาะปลูก
- (7) ผู้ประกอบการจะรู้จำนวนผลผลิตล่วงหน้า ลดความเสี่ยงการขยายโอกาสทางการตลาด
- (8) ลดต้นทุนทางการตลาดและลดการนำเข้าของผลผลิต

การตลาด

(9) สามารถควบคุมปริมาณและคุณภาพผลผลิตให้ได้มาตรฐานตามที่ต้องการ เพื่อให้กระบวนการผลิตสามารถดำเนินการ และขยายโอกาสด้านการค้าการลงทุนต่อไป

(10) ช่วยสร้างงานให้ชุมชน

ความเสี่ยงของการทำการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา

(1) เกษตรกรไม่ได้รับการแจ้งรายละเอียดของสัญญา

(2) บริษัทเป็นฝ่ายกำหนดสัญญาและสามารถปรับเปลี่ยนสัญญาได้ตลอดเวลา

(3) เกษตรกรไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดราคา

(4) การประกันราคามักอยู่ในรูปแบบราคาคงที่ตลอดสัญญา

(5) ขาดการรักษาสิ่งแวดล้อมและการบริหารจัดการของเสียในชุมชน

(6) การเสื่อมเสียของสภาพดินเนื่องจากทำเกษตรทางเดียวและการใช้สารเคมี

(7) ความเสี่ยงต่อสุขภาพของชุมชนจากการปนเปื้อนของสารเคมีสู่พื้นดินและแหล่งน้ำ

(8) เกษตรกรต้องเป็นผู้ลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและอุปกรณ์การผลิต รวมถึงการ

ดูแลรักษาผลผลิต

(9) เกษตรกรต้องแบกรับความเสี่ยงจากความผิดพลาดทางการผลิตเอง

(10) เกษตรกรต้องแบกหนี้สินในการลงทุนแต่ต้องเป็นลูกจ้างให้กับบริษัทโดยไม่มีสวัสดิการใดๆ กล่าวคือเกษตรกรได้รับประกันความเสี่ยงในการผันผวนของราคาสินค้าแต่ไม่ได้รับประกันในส่วนของการผันผวนในราคาค้นทุนการผลิต

(11) เกษตรกรไม่มีข้อมูล และไม่สามารถควบคุมคุณภาพปัจจัยการผลิตได้

(12) เกษตรกรต้องใช้แรงงานของตนเอง และครอบครัวอย่างมาก

เงื่อนไขสัญญา

สัญญาหรือข้อตกลงระหว่างเกษตรกรและบริษัทผู้รับซื้อเป็นตัวกำหนดผลกระทบต่อเกษตรกร ชุมชน ตลอดจนเป็นพันธะสัญญาทางกฎหมาย การทำการเกษตรแบบพันธะสัญญาสามารถส่งผลกระทบต่อทั้งทางเชิงบวกในการสร้างงานให้ชุมชนและเปิดช่องทางการตลาด แต่ก็ถูกกล่าวขานถึงความไม่เป็นธรรมและเพิ่มหนี้สินให้เกษตรกรในเวลาเดียวกัน ดังนั้นการกำหนดเงื่อนไขของ“สัญญา” จึงเป็นหัวใจหลักของการนำมาซึ่งความสำเร็จในเชิงเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม เงื่อนไขที่ควรคำนึงประกอบด้วย

(1) ต้นทุนในการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ใครเป็นผู้ลงทุนอาคารและอุปกรณ์ต่างๆ แหล่งเงินทุน สัดส่วนของการลงทุน (เช่น เกษตรกรให้พื้นที่และบริษัทสร้างอาหาร เป็นต้น) การกู้ การคืนทุน และอัตราดอกเบี้ย

(2) ต้นทุนการผลิต แหล่งที่มา ราคาซื้อ จำนวนที่ใช้ ผู้รับผิดชอบต้นทุน เงื่อนไขการ

ชำระต้นทุนกรณีเกษตรกรเป็นผู้รับผิดชอบ และการประกันการผันผวนของราคาต้นทุน

(3) วิธีการผลิต การกำหนดสุขอนามัยในสถานที่ ปุ๋ยที่ใช้ อาหารและจำนวนที่ใช้ ต้นทุนพืชหรือแม่พันธุ์สัตว์ ผู้รับผิดชอบต้นทุนที่เกิดขึ้นและการประกันการผันผวนของราคา

(4) เทคโนโลยีการผลิต การกำหนดเทคโนโลยีที่ใช้ จากที่ไหน การอบรมความรู้ และทักษะในการใช้ ความเป็นเจ้าของและผู้รับผิดชอบต้นทุนที่เกิดขึ้น

(5) การขนส่ง วิธีการจัดส่ง เวลารับ-ส่ง จำนวนครั้ง เช่น ปีละกี่ครั้ง เดือนอะไร สามารถมารับทุกครั้งที่เกี่ยวข้องได้หรือไม่เพื่อลดต้นทุนการเก็บรักษาให้เกษตรกร เป็นต้น และ ผู้รับผิดชอบต้นทุนที่เกิดขึ้น

(6) ราคาสินค้า ราคาที่จะรับซื้อ ตามตลาดหรือคงที่ การกำหนดราคาซื้อสูงสุด-ต่ำสุด การประกันราคา และการผูกเงื่อนไขกับคุณภาพสินค้า

(7) จำนวน หรือปริมาณที่จะรับซื้อ จำนวนคิดเป็นผลผลิตต่อไร่ หรือต่อกิโลกรัม และการผูกเงื่อนไขกับคุณภาพสินค้า

(8) คุณภาพ คุณภาพที่ตกลงกับราคาที่เหมาะสม ข้อตกลงในกรณีสินค้าไม่ได้ตรงตามคุณภาพ (เช่น ประกันการล้มตายของสัตว์ ของปลาจากน้ำท่วมเพื่อไม่ให้เกษตรกรเป็นหนี้สิน เป็นต้น)

(9) การประกันความเสี่ยง การเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขของสัญญา ตลอดถึงอำนาจในการเปลี่ยนแปลงของทั้งสองฝ่าย มิใช่บริษัทสามารถเปลี่ยนแปลงได้เพียงฝ่ายเดียว (สถาบันธุรกิจเพื่อสังคม, 2554)

ทองโรจน์ (2520) กล่าวถึง การเกษตรแบบมีสัญญา ว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้เกษตรกรสามารถเลือก เพื่อลดความเสี่ยง เพราะว่าการเกษตรเป็นธุรกิจที่มีความเสี่ยงสูง กล่าวคือ เกษตรกรจะประสบปัญหาการเปลี่ยนแปลงของผลผลิตที่เกิดจากสภาพภูมิอากาศ การแพร่ระบาดของโรค และแมลงศัตรูพืชและเปลี่ยนแปลงของราคาผลผลิต ที่เกิดจากความแตกต่างระหว่างราคาผลผลิตที่เกษตรกรคาดว่าจะขายได้ เมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวกับราคาที่เกษตรกรขายได้จริง โดยในทางปฏิบัติเกษตรกรสามารถที่จะเลือกวิธีที่นำมาใช้ เพื่อลดความเสี่ยงภัยทางเกษตรได้ ดังนี้

1. การประกันภัย (insurance)

ในการผลิตทางการเกษตร เป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยทำให้เกษตรกรลดความสูญเสียจากสภาพการณ์ ธรรมชาติ และโรคแมลง ความเสี่ยงดังกล่าว บริษัทผู้รับประกันภัยสามารถที่จะยอมรับภาระความเสี่ยงเหล่านั้นได้

2. การผลิตหลายอย่าง (diversification)

ในช่วงเวลาเดียวกันหรือผลิตพืชอย่างเดียวกันแต่ขายในเวลาที่แตกต่างกันเพื่อเป็นการกระจายความเสี่ยงด้านรายได้และด้านราคาผลผลิต แต่การผลิตหลายอย่างนี้จะเป็นการลดรายได้เฉลี่ยและเพิ่มต้นทุนในการผลิตเนื่องจากขนาดการผลิตไม่เหมาะสม

3. การซื้อขายตามสัญญา (contract)

เป็นการทำสัญญาตกลงซื้อขายผลผลิตกันไว้ก่อน เพื่อเป็นการป้องกันความเสี่ยงทางด้านราคา ภายใต้การผลิตแบบซื้อขายตามสัญญานี้ ผู้ผลิตจะยกภาระความเสี่ยงในการเปลี่ยนแปลงของราคา ไปสู่ผู้ซื้อได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งลักษณะของการทำสัญญาทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและการตกลงด้วยวาจา การทำสัญญามีหลายรูปแบบ จำแนกได้ 3 แบบ ดังนี้

3.1 สัญญาที่ประกันในเรื่องตลาด สัญญานี้จะระบุคุณภาพของผลผลิต เกษตรกรจะเป็นผู้ตัดสินใจในการผลิตเอง เกษตรกรจะรับภาระความเสี่ยงในเรื่องการผลิต มีการกำหนดราคาขั้นต่ำหรือราคาประกันไว้ล่วงหน้า ระยะเวลาในการส่งมอบผลผลิต และปริมาณผลผลิตที่สามารถจะผลิตได้ สัญญาในลักษณะนี้ทำให้เกษตรกรพยายามปรับปรุงคุณภาพของผลผลิตให้มีความมาตรฐานตามที่โรงงานแปรรูปหรือผู้รับซื้อกำหนด

3.2 สัญญาที่มีการให้ปัจจัยการผลิต สัญญานี้ผู้รับซื้อหรือโรงงานแปรรูปจะเป็นผู้หาปัจจัยการผลิตมาให้เกษตรกรในระบบสินเชื่อ ราคาที่เกษตรกรได้รับอาจเป็นราคาประกัน หรือราคาตลาดแต่จะมีการประกันราคาขั้นต่ำไว้ สัญญาในลักษณะนี้โรงงานหรือผู้รับซื้อจะรับภาระความเสี่ยงในด้านราคาพร้อมกับเกษตรกรผู้ผลิต

3.3 สัญญาที่มีการจัดการด้านการผลิต เป็นสัญญาที่เต็มรูปแบบที่สมบูรณ์ที่สุด โดยเป็นการรวมสัญญาสองแบบแรกเข้าด้วยกัน คือ มีการประกันราคาขั้นต่ำ การจัดหาปัจจัยการผลิตมาให้และการสนับสนุนช่วยเหลือด้านความรู้วิชาการ ตลอดจนการจัดการการผลิตให้แก่เกษตรกรสัญญาในลักษณะนี้โรงงานแปรรูปหรือผู้รับซื้อผลผลิตจะรับภาระความเสี่ยงด้านราคาไว้ทั้งหมดลักษณะการทำสัญญาอาจจะมีการทำเป็นลายลักษณ์อักษรหรือมีการตกลงด้วยวาจา และอาจมีการทำสัญญาระหว่างโรงงานแปรรูปกับเกษตรกรโดยตรง ระหว่างโรงงานแปรรูปกับคนกลางหรือหัวหน้าผู้ปลูก (brokers) และระหว่างโรงงานแปรรูปกับสถาบันหรือหน่วยงาน เช่น กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์การเกษตร เป็นต้น โดยระบุเงื่อนไขทางการผลิตและการตลาดซึ่งมีการตกลงกันก่อนที่จะทำการผลิต

4. การก่อให้เกิดการคล่องตัวในการผลิต (flexibility)

เป็นการจัดการฟาร์มที่มุ่งให้เกิดความคล่องตัวและสอดคล้องกับแผนการผลิตในการที่จะดัดแปลง ปรับปรุงกิจการฟาร์ม เพื่อรองรับการผลิตที่แปรผัน

5. การสร้างสภาพคล่อง (liquidity)

เป็นการจัดการฟาร์มให้สินทรัพย์ต่างๆ มีสภาพคล่อง คือ สามารถเปลี่ยนแปลงเป็นเงินสดทันทีที่ต้องการ

Tang (1985 อ้างใน พรศักดิ์, 2548) ได้กล่าวถึงความหมายการเกษตรแบบพันธะสัญญาว่า เป็นการดำเนินธุรกิจในลักษณะที่มีการจัดการเกี่ยวกับความเสี่ยง (business venture) ระหว่างเกษตรกรกับภาคเอกชน ตามขอบเขตของความผูกพัน ซึ่งจะจำกัดอยู่ภายใต้ข้อตกลงและเงื่อนไขเกี่ยวกับการผลิต การจัดการ และการตลาดของสินค้านั้นๆ

วุฒิชัย (2549 อ้างใน สุรพล และ คุษฎี, 2549) กล่าวว่า ระบบการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา (contract farming) หมายถึง ระบบการผลิตทางการเกษตรที่มีการจัดการร่วมกันระหว่างผู้ประกอบการหรือผู้ซื้อ กับอีกฝ่ายหนึ่งคือผู้ผลิตก็คือเกษตรกรที่มีปัจจัยการผลิตบางประเภทอยู่ในครอบครอง เช่น ที่ดิน ทุน แรงงาน ฯลฯ โดยทั้ง 2 ฝ่ายได้ทำการเจรจาตกลงทำสัญญาระหว่างกันไว้ล่วงหน้าถึงปริมาณและคุณภาพของผลผลิตที่ผู้ผลิตจะป้อนให้ ส่วนผู้ประกอบการจะให้การประกันราคาผลผลิต พร้อมทั้งให้การสนับสนุนในเรื่องของทุน พันธุ์พืช และเทคโนโลยีที่ทันสมัย โดยผู้ประกอบการไม่จำเป็นต้องเป็นเจ้าของการผลิตเสียเอง ขณะเดียวกัน เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการยังคงเป็นอิสระในการเป็นเจ้าของหน่วยการผลิตอยู่

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2553) ให้ความหมายของเกษตรแบบมีพันธะสัญญา หรือแบบมีสัญญาผูกพันว่า หมายถึง การทำการผลิตในลักษณะที่มีข้อตกลงหรือสัญญาต่างๆ ระหว่างเกษตรกร และนิติบุคคล เช่น โรงงานแปรรูปหรือบริษัท พ่อค้าทั่วไป สัญญานี้อาจตกลงด้วยวาจาหรือเป็นลายลักษณ์อักษร โดยระบุเงื่อนไขเกี่ยวกับการผลิตและการตลาด ซึ่งจะทำการตกลงกันก่อนจะทำการผลิตเป็นระบบที่มีการตกลงระหว่างสัญญาทั้ง 2 ฝ่าย คือ โรงงานแปรรูป ให้ความช่วยเหลือด้านปัจจัยการผลิตการให้กู้ยืมเงินแก่เกษตรกร ผูกพันเฉพาะการตลาด โดยการกำหนดปริมาณการซื้อขายในราคาที่ได้ตกลงกันไว้ล่วงหน้าแล้ว และผูกพันด้านการผลิตและการตลาด โดยโรงงานแปรรูปจะให้ความช่วยเหลือในด้านสินเชื่อ ปัจจัยการผลิต ความรู้ และเทคโนโลยีต่างๆ เกษตรกรต้องขายผลผลิตให้แก่โรงงาน ตามจำนวน และราคาที่ตกลงกันไว้ในสัญญา ซึ่ง Food and Agriculture Organization (2011) กล่าวว่า ทั้งผู้ประกอบการและเกษตรกรจะได้รับประโยชน์จากการทำเกษตรแบบมีพันธะสัญญาคือ ในส่วนของเกษตรกรมีการประกันราคาและตลาดรองรับ พร้อมทั้งได้รับสินเชื่อจากการได้รับปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ และปุ๋ย และในส่วนของผู้ประกอบการก็จะได้รับสินค้าที่มีคุณภาพ และปริมาณ ตามระยะเวลาของการจัดส่งสินค้า

2.2.2 การส่งเสริมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์แบบมีพันธะสัญญาของบริษัทเอกชน และ นโยบายการปลูกพืชแบบครบวงจรของบริษัท

1. ร่วมมือกับส่วนราชการหรือเอกชนเพื่อส่งเสริมให้เกษตรกร ทำการเพาะปลูกในระบบครบวงจร
2. บริษัทฯ จะเป็นผู้จัดหาเมล็ดพันธุ์หรือต้นกล้า และในบางโครงการหากจำเป็น บริษัทฯ จะจัดหาวัสดุการเกษตร เช่น ปุ๋ย ยาสารเคมี โดยให้เป็นลักษณะของสินเชื่อ และหักชำระเมื่อขายผลผลิตให้บริษัทฯ
3. บริษัทฯ จะทำสัญญากับเกษตรกรหรือสถาบันการเกษตร กำหนดมาตรฐานของผลผลิตและราคารับซื้อผลผลิตล่วงหน้าที่แน่นอนหรือราคาประกันขั้นต่ำ
4. บริษัทฯ จะเข้าไปปรับซื้อผลผลิต ณ จุดรับซื้อ โดยกำหนดเป็นจุดๆ ไป ให้ใกล้เคียงพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรให้มากที่สุด
5. บริษัทฯ จะจัดให้มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เข้าไปกำกับให้คำแนะนำตลอดฤดูกาลเพาะปลูก ของเกษตรกรให้มากที่สุด
6. บริษัทฯ จะเข้ารับซื้อผลผลิตหลังเสร็จสิ้นการเก็บเกี่ยว และส่งมอบผลผลิตไม่เกิน 30 วัน โดยชำระเป็นเงินสด หรือชำระผ่านธนาคาร พืชบางชนิดของบริษัทฯ มีอายุการเก็บเกินกว่า 90 วัน บริษัทฯ จะพิจารณาชำระเงินค่าผลผลิตเป็นรายเดือน ตามความเหมาะสม
7. วิธีการปฏิบัติในการเพาะปลูก ขนาดมาตรฐานของผลผลิต การกำหนดราคารับซื้อผลผลิต ต้นทุน และรายได้ต่อไร่ เป็นลายลักษณ์อักษร

การส่งเสริมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

1. จัดประชุมเกษตรกรเพื่อคัดเลือกเกษตรกรที่สนใจเข้าร่วม โครงการปลูกแบบมีพันธะสัญญา โดยอธิบายถึงนโยบายและขั้นตอนการปฏิบัติดูแลรักษา
2. ทำการตรวจสอบพื้นที่ถึงความเหมาะสมในการปลูก เช่น แหล่งน้ำ สภาพพื้นที่ ความลาดเอียงสภาพดินปลูก การระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืช
3. ทำสัญญา พร้อมจ่ายปัจจัยการผลิตโดยพนักงานของบริษัทฯ ให้แก่เกษตรกรที่ผ่านการคัดเลือกตามข้อ 1 และ 2 ได้แก่ เมล็ดพันธุ์ สารเคมี ปุ๋ยเคมี ปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น
4. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของบริษัทฯ จะแนะนำขั้นตอนการปฏิบัติโดยละเอียดต่อเกษตรกร ตั้งแต่ การปลูก จนถึงขั้นตอนการเก็บเกี่ยว
5. ก่อนการเก็บเกี่ยวผลผลิต ทางบริษัทฯ จะดำเนินการประชุมชี้แจง มาตรฐานของผลผลิต ที่จะทำการรับซื้ออย่างละเอียด พร้อมแนะนำวิธีการเก็บเกี่ยว วันเวลาการรับซื้อ วิธีการรับซื้อ และการกำหนดจุดรับซื้อผลผลิต

6. การรับซื้อผลผลิต ทางบริษัทฯ จะออกไปสำคัญการรับซื้อให้แก่เกษตรกรไว้เป็นหลักฐาน

7. การชำระเงินค่าผลผลิต บริษัทฯ จะดำเนินการตัดงวดการซื้อขายผลผลิต เมื่อครบ 1 เดือน โดยบริษัทฯ จะจ่ายค่าผลิตผ่านระบบธนาคารกสิกรไทย

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 การตัดสินใจ

ถาวร (2550) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมกลุ่มผลิตกาแฟคั่วบดของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟอาราบิก้า ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่ ใช้สถิติเชิงวิเคราะห์เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม โดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่เข้าร่วมกลุ่มผลิตกาแฟคั่วบดจำนวน 83 ตัวอย่าง เกษตรกรที่ไม่เข้าร่วมกลุ่มผลิตกาแฟคั่วบดจำนวน 70 ตัวอย่าง และกรรมการกลุ่มผลิตกาแฟคั่วบดจำนวน 15 ตัวอย่าง โดยใช้ค่า ไคสแควร์ (Chi – Square) พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วมกลุ่มหรือไม่เข้าร่วมกลุ่มได้แก่ จำนวนสมาชิกในครอบครัว การมีที่ดินเป็นของตัวเอง ขนาดของพื้นที่ปลูกกาแฟ รายได้จากการขายผลผลิตกาแฟ รายได้อื่นๆ นอกจากผลผลิตกาแฟ จำนวนแรงงานที่ใช้ผลิตกาแฟ การกู้เงินเพื่อลงทุน การรับรู้ข่าวสารการผลิตกาแฟคั่วบดการมีประสบการณ์เข้ารับการฝึกอบรม และความรู้ในเรื่องกาแฟคั่วบด เช่นเดียวกับ ยุทธพงษ์ (2552) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจปลูกมะเขือม่วงญี่ปุ่นแบบมีสัญญาผูกพันของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม โดยใช้ค่า ไค-สแควร์ (chi-square) พบว่าเกษตรกรมีเหตุผลในการตัดสินใจปลูกส่วนใหญ่ได้แก่ ทำให้รายได้เพิ่มขึ้น รองลงมาคือเพื่อนบ้านชักชวนและมีตลาดรองรับ ในส่วนของเหตุผลประกอบในการตัดสินใจไม่ปลูกมะเขือม่วงญี่ปุ่นแบบมีสัญญาผูกพัน ได้แก่ ไม่แน่ใจว่าจะทำให้รายได้เพิ่มขึ้น รองลงมาคือขาดความเชื่อมั่นในบริษัทที่ทำการส่งเสริมและกลัวว่าปลูกแล้วขายไม่ได้ไม่มีตลาดรองรับ

Coelho and Jensen. (2010) ได้ศึกษาการตรวจสอบปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรม 351 ตัวอย่าง พบว่า ผู้บริโภคจะให้ความสำคัญกับการรับรู้ในนวัตกรรมใหม่นั้น จะมีความแตกต่างกันไปตามเพศและผลิตภัณฑ์ ก่อนที่ผู้บริโภคจะยอมรับผลิตภัณฑ์ใหม่นั้น ผู้บริโภคจะเกิดการประเมินทั้งผลประโยชน์และความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับการซื้อสินค้าใหม่ โดยผู้บริโภคคำนึงถึงปัจจัยความเสี่ยงทางการเงินมากกว่าปัจจัยผลประโยชน์ของผลิตภัณฑ์นั้น ๆ ทำให้เกิดอุปสรรคกับการยอมรับนวัตกรรม ซึ่งการสื่อสารเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่นั้นต้องให้แสดงถึงประโยชน์กับจำนวนเงินที่ต้องจ่ายไปเพื่อนวัตกรรมใหม่ และความน่าเชื่อถือด้านตราสินค้าที่มีอิทธิพลอย่างมากในการยอมรับนวัตกรรมใหม่

2.3.2 การเกษตรแบบมีพันธะสัญญา

จันทร์จิรา (2535) ศึกษาผลกระทบของการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันต่อเทคโนโลยีการผลิตของเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดเชียงใหม่ จากกลุ่มเกษตรกรสองกลุ่มคือกลุ่มที่ทำการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันและกลุ่มเกษตรกรที่ไม่ได้ทำเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน โดยใช้ฟังก์ชันการผลิตเพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี โดยทำการประมาณฟังก์ชันการผลิตของเกษตรกรในระบบสัญญาผูกพัน แยกจากฟังก์ชันการผลิตของเกษตรกรนอกระบบสัญญาผูกพันเป็นรายพืช และเปรียบเทียบฟังก์ชันการผลิตโดยใช้การทดลองของ G.C. Chow ศึกษาต้นทุนและผลตอบแทนการผลิต โดยเปรียบเทียบระหว่างเกษตรกรที่อยู่ในระบบและนอกระบบการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน ซึ่งใช้พืชตัวอย่าง 4 ชนิด คือ มันฝรั่ง มะเขือเทศ ถั่วเหลืองฝักสด และถั่วเหลือง พบว่าผลตอบแทนจากการปลูกมะเขือเทศและถั่วเหลืองฝักสดในระบบสัญญาผูกพันสูงกว่านอกระบบสัญญาผูกพัน ขณะที่การผลิตมันฝรั่งในระบบสัญญาผูกพันจะต่ำกว่านอกระบบสัญญาผูกพัน อันเนื่องมาจากราคาผลผลิตแตกต่างกัน ซึ่งผลตอบแทนที่เกษตรกรได้รับจะเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดระดับการใช้ปัจจัยการผลิต ส่วนการถ่ายทอดทางเทคโนโลยีไม่ค่อยมีผลต่อการผลิตพืชที่เกษตรกรเคยปลูกมานาน และเป็นพืชที่ไม่ต้องการคุณภาพค่อนข้างจำเพาะ เช่น มะเขือเทศและมันฝรั่ง เพราะเกษตรกรถือว่าตนเองมีความชำนาญในการปลูกมานาน จึงไม่ค่อยเชื่อฟังคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ของบริษัทที่เข้ามาให้คำแนะนำ และทางบริษัทก็มีแนวโน้มที่จะเลือกทำสัญญากับเกษตรกรที่มีประสบการณ์การปลูกพืชนั้นๆ แล้วเป็นหลัก แต่การถ่ายทอดเทคโนโลยีใหม่ๆ จะมีส่วนสำคัญมากในกรณีที่เป็นพืชใหม่ที่เกษตรกรไม่เคยปลูกมาก่อน เช่น ถั่วเหลืองฝักสด เพื่อให้ได้ผลผลิตตรงตามความต้องการ ดังนั้นการนำระบบสัญญาผูกพันมาใช้ในการปรับปรุงเทคโนโลยีอาจใช้ได้กับพืชชนิดใหม่ที่ต้องการคุณภาพ

Sriboonchitta and Wiboonpoongse (2008) ศึกษาภาพรวมของการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา โดยใช้ intermediary and multipartite model พบว่าปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรทำการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา คือ ปัจจัยการผลิต การรับประกันผลผลิต แล้วจะเห็นได้ว่าเกษตรกรไม่มีผลกระทบจากปัญหาทางด้านการตลาดทั้งในด้านของราคาเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และยากำจัดวัชพืช และการทำฟาร์มสัญญามีแนวโน้มในการพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตร คุณภาพการผลิตสามารถเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วผ่านการทำฟาร์มสัญญาเพื่อตอบสนองตลาดโลกมาตรฐานนี้จะต้องใช้ความพยายามอย่างละเอียดจากหน่วยงานท้องถิ่น นอกจากนี้ยังเป็นสิ่งสำคัญที่จะควบคุมการใช้ประโยชน์ของเกษตรกรโดยภาคเอกชน

2.3.3 แบบจำลองโลจิส

อารีและคณะ (2552) ได้ศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมของผู้บริโภคสายน้ำผึ้ง ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอรอบนอก 420 ตัวอย่าง โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยสถิติเชิงพรรณนา พฤติกรรมการซื้อ ความพึงพอใจ และเพิ่มเติมโดยใช้วิธีเชิงปริมาณด้วยแบบจำลองโลจิส เพื่อชี้ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมและความชอบ และจำแนกลูกค้าเป้าหมาย พบว่าผู้บริโภคในอำเภอเมืองและอำเภอรอบนอกมีพฤติกรรมและทัศนคติต่อส้มสายน้ำผึ้งไม่แตกต่างกัน แหล่งซื้อที่ผู้บริโภคนิยมมากที่สุด คือ ตลาดสดและตลาดนัดทั่วไป ลักษณะของส้มสายน้ำผึ้งที่ผู้บริโภคต้องการมีผิวสวย ผิวสีเหลืองปนเขียว ผลขนาดกลางขึ้นไป มีรสชาติหวานอมเปรี้ยว

ปิยธิดา (2552) ได้ศึกษาการวิเคราะห์ความสามารถในการชำระหนี้ของลูกค้าเช่าซื้อรถยนต์ โดยใช้แบบจำลองโลจิส ใช้ข้อมูลจากฐานข้อมูลลูกค้าสินเชื่อเช่าซื้อรถยนต์ ของธนาคาร ธนชาติจำกัด (มหาชน) สำนักงานภาคเหนือ 1 (เชียงใหม่) โดยใช้ข้อมูลระบบงานสินเชื่อเช่าซื้อรถยนต์ ในช่วงปี 2549 – 2552 ผลการศึกษาพบว่าอายุของลูกค้าผู้ขอกู้ อาชีพของลูกค้าผู้ขอกู้ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ราคารถยนต์ จำนวนเงินค่างวด อัตราดอกเบี้ย ประเภทการให้สินเชื่อรถยนต์ประเภทการจดทะเบียนของรถยนต์ ค่างวด จำนวนงวดสัญญา สัดส่วนรายได้ต่อค่างวด และสัดส่วนเงินค่างวดต่อราคารถยนต์ มีผลต่อความสามารถในการชำระหนี้ของลูกค้าเช่าซื้อรถยนต์ ส่วนยี่ห้อรถยนต์ และวงเงินให้สินเชื่อ นั้น ไม่มีผลต่อความสามารถในการผ่อนชำระของลูกค้าเช่าซื้อรถยนต์